

تحلیل و تاثیر قدرت مکان در انعطاف پذیر کردن مجموعه های فرهنگی و مذهبی جهت اجتماع پذیری و ارتقای تعاملات اجتماعی

اکبر کازرونی^۱، احمد ترکمان^{۲*}، سوگل شمتوب^۳

- ۱- کارشناسی ارشد معماری، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر
۲- استادیار و دکتری معماری، عضو هیات علمی، گروه معماری، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت
۳- استادیار و دکتری معماری، گروه معماری، موسسه آموزش عالی لیان، بوشهر

The Analysis and Impact of Place Power on Flexibility in Cultural and Religious Communities for Socialization and Promotion of Social Interactions

Akbar kazerouni^۱, Ahmad Torkaman^{۲*}, Sogol Shemtoub^۳

- ۱- M.A from Islamic Azad University of Bushehr
۲- Assistant Professor and Ph.D. in Architecture, Faculty Member, Department Of Architecture, Marvdasht Branch, Islamic Azad University, Marvdasht.
۳- Assistant Professor and Ph.D. in Architecture, Department Of Architecture, Higher Education Institute Of Lian, Bushehr.

E-mail: akbarkazerouni۶۳@yahoo.com
E-mail: ahmadtorkamon@miau.ac.ir
E-mail: sareh_sha@yahoo.com

چکیده

قدرت مکان در برگزیده مجموعه عواملی است که در وجود آمدن یک مکان در فضا رخ می دهد و می تواند در نظر بیننده تاثیرگذار و موجب اعمالی گردد که باعث فرصت و رفتهایی در افراد شود. عنوان مجموعه های فرهنگی و مذهبی نمونه ای است جهت بیان کلی مفهوم مکان و قدرت آن در انعطاف پذیری، اجتماع پذیری و ایجاد شکل گیری روابط بین افراد در مکان های شهری که به عنوان حوزه های عمومی همواره مورد استفاده عام مردم در هر زمان می باشد و علاوه بر آنکه آرامش را برای شهروندان به ارمغان آورده، سطح تعاملات و فعالیت های اجتماعی را نیز افزایش داده و در نهایت احساس مطلوبیت و رضایت محیطی را در شهروندان تقویت می نماید. این پژوهش به لحاظ هدف، کاربردی و از نظر ماهیت روش توصیفی-تحلیلی است لذا این پژوهش در زمینه های روانشناسی محیط و طراحی معماری استوار است به گونه ای که در ابتدا از طریق مطالعات کتابخانه ای به گردآوری اطلاعات و مرور متون و منابع پرداخته، سپس ابعاد مختلف قدرت مکان استخراج، تحلیل و بررسی گردید. نتایج بدست آمده از این پژوهش نشان می دهد مکان هایی با بازدهی بالا در صورت ارائه یک مکان اجتماع پذیر علاوه بر آرامش می تواند یک نیروی محرک و زنده جهت ارتقای سطح تعاملات باشد و فعالیت های اجتماعی را در شهروندان تقویت نماید.

واژه های کلیدی

قدرت مکان، انعطاف پذیری، مجموعه های فرهنگی و مذهبی، اجتماع پذیری، ارتقای تعاملات اجتماعی

Abstract

The power of place involves the set of factors that occur in the creation of a place in space And it can affect the viewer and cause actions that cause opportunities and behaviors in people . The title of Cultural and Religious Complexes is an example of the general concept of place and its power in resilience, socialization and the formation of relationships between individuals in urban areas that are always used by the public as public spaces at all times . And in addition to bringing peace to the citizens, it also enhances the level of interaction and social activity, and ultimately, enhances the sense of desirability and environmental satisfaction among citizens . The purpose of this study is practical and descriptive-analytical in nature. This research is based on the field of environmental psychology and architectural design so that it firstly collects information and reviews texts and resources through library studies, Then different dimensions of location power were extracted, analyzed and analyzed . The results of this study show that high yielding places in addition to providing a sociable place can be a vital driving force for enhancing the level of interaction and enhancing social activities in the citizens.

Keywords: place power, flexibility, cultural and religious groups, socialization, promotion of social interactions.

* این مقاله از رساله کارشناسی ارشد نویسنده اول با عنوان «طراحی مجموعه فرهنگی و مذهبی در شهر برازجان با رویکرد ارتقاء تعاملات اجتماعی» به راهنمایی دکتر احمد ترکمان، مشاوره دکتر سوگل شمتوب در دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر استخراج گردیده است.

۱- مقدمه

مکان برای انسان‌ها همواره معنا و مفهوم بسیاری دارند که فرهنگ و شیوه خاص نگاه او را به زندگی می‌سازد همچنین مکان محلی برای آسایش انسان است که بایستی بتواند پاسخگو تمام نیازهای تن، روح و روان انسان را در خود فراهم سازد. مسئله قابل تامل در این است که در بعضی مواقع نیاز انسان به مکان‌هایی است که بتواند پاسخگوی نیازهای خود (خلوت، مشارکت و ...) کاربران در سنین مختلف را فراهم سازد، که این مکان‌ها در معماری جدید امروزی کمتر به چشم می‌خورد؛ اجتماع پذیر شدن یک مکان بوسیله عواملی که موجب قدرت گرفتن یک مکان در ایجاد اجتماع پذیری و انعطاف پذیر شدن آن می‌گردد می‌تواند باعث قدرتمند شدن آن فضا گردد و به عنوان یک شاخص می‌تواند موجب گسترش و جذب افراد به آن مکان گردد.

اهمیت دادن به یک مکان با ساختار کالبدی و کارکرد اجتماعی خود می‌تواند موجب برآورده شدن نیازهای انسان‌ها گردد و عرصه مطلوبی جهت رشد و بالندگی یک جامعه را به ارمغان آورد. در ایران مجموعه‌های فرهنگی و مذهبی به عنوان یکی از سرمایه‌های اجتماعی برای تقویت یکپارچگی و همچنین ایجاد یک بستر مکانی که بتواند کارکردهای اجتماعی را گسترش دهد هنوز نسبت به نقش سازنده این فضاها در تعاملات اجتماعی با رضایت‌مندی شهروندی و بهبود کیفیت زندگی انسان نامناسب و مورد بی‌توجهی قرار دارد، رسیدگی به این امر از طریق معماران با ایجاد مکان‌های مناسب در طراحی که بتواند پاسخگوی افراد در سطوح مختلف جامعه باشند ضروری به نظر می‌رسد.

هدف از بررسی قدرت مکان در مجموعه‌های فرهنگی و مذهبی بررسی، تحلیل و تاثیر عوامل بوجود آورنده در ایجاد یک مکان می‌باشد که چگونه یک مکان می‌تواند به عنوان یک شاخص جهت روابط اجتماعی بیان شود و در نهایت مجموعه‌های فرهنگی و مذهبی نمونه‌ای است جهت بیان کلی مفهوم مکان و قدرت آن در انعطاف پذیری، اجتماع پذیری و ایجاد شکل‌گیری روابط بین افراد.

۲- پیشینه تحقیق

با توجه به بررسی متون و نوشتارهای متنوعی که در خصوص تحلیل و تاثیر مکان در فضاهای معماری نگاشته شده است هر کدام از این نویسندگان در پی شناسایی عواملی در این نوشتارها هستند که بتواند رابطه‌ای مشخصی در خصوص این موضوع (مکان) ارائه نمایند ولی در ارتباط با این پژوهش تاکنون مطالعه‌ای بر روی تاثیر ابعاد اجتماعی قدرت مکان در انعطاف پذیر کردن مجموعه‌های فرهنگی و مذهبی جهت اجتماع پذیری و ارتقای تعاملات اجتماعی در کتب و مقالات داخلی و خارجی به طور ویژه پرداخته نشده است، اما به صورت مستقل در مورد برخی از متغیرها، تحقیقاتی نگاشته شده که می‌توان به مباحثی پیرامون ابعاد اجتماعی مد نظر با تعاریف دیدگاه‌های مختلف پیرامون مفهوم قدرت مکان، در این زمینه ارائه و در نهایت با بررسی عوامل شکل دهنده قدرت مکان، عوامل اصلی این پژوهش تبیین می‌شود. با این وجود مصادیق مطرح شده از دید صاحب نظران و اندیشمندان را در متون کلی و اساسی در این خصوص که مطالب بسیار با ارزشی را ارائه نموده اند بررسی، تجزیه و تحلیل نموده و اهداف و نتایج آن به این صورت ارائه می‌گردد:

علیرضا مستغنی و شهرزاد اعتمادی (۱۳۹۵) با هدف معرفی عواملی که در شکل‌گیری حس مکان در کودکان تاثیر گذار است توانسته در تحقیق خود تحت عنوان "چگونگی شکل‌گیری حس مکان در کودکان" به این نتایج دست یابد: حس مکان، به معنای ویژگی‌های غیرمادی یا شخصیت مکان است، که معنایی نزدیک به روح مکان دارد. مکان و کودک در طی رابطه‌ای تعاملی با یکدیگر، عوامل مختلفی را جهت ایجاد دلبستگی به اشتراک می‌گذارند. کودک از طریق عوامل فردی، اجتماعی و فرهنگی و مکان از طریق عوامل کالبدی و فعالیتی-تعاملی، زمینه ایجاد حس مکان را در کودک فراهم می‌آورند.

محمد رضا پورجعفر و همکاران (۱۳۸۷) در مقاله خود تحت عنوان "بازشناسی اثر معنا در جاودانگی مکان نمونه موردی: روستای هورامان تخت کردستان" را مورد بررسی قرار داد و در این پژوهش نشان می‌دهد نقش معنا، به سبب ایجاد هویتی خاص و منحصر به فرد برای فضا و به تبع آن مکان، از اهمیت بالایی برخوردار است و سه مولفه فرم، فعالیت و معنی، مولفه های سازنده هر پدیده، محیط و فضایی هستند. هرگاه این انگاره ها به طور سازمان یافته ای نظام یابند، و تعامل نظام مندی با هم و با انسان به عنوان مخاطب فضا داشته باشند، بطوری که این تعامل بتواند بر ذهن ناظر فضا تاثیر گذارد و با ذهنیت او ترکیب شود، و موجبات بروز عکس العمل یا رفتار در برابر فضا را از سوی او را فراهم آورد، آنگاه عنصر فضا به عنصر مکان ارتقاء می یابد.

حسین کاشی و فرانک عطارد (۱۳۹۲) در نوشتار خود با عنوان "تبیین مدل هویت مکان- حس مکان و بررسی عناصر و ابعاد مختلف آن" با هدف بازیابی و نقش هریک از عناصر و اجزای تشکیل دهنده هویت مکان و حس مکان، بر پایه مرور متون و اسناد مرتبط در این زمینه به این نتایج دست یابد: مولفه های تشکیل دهنده هویت مکان و حس مکان با توجه به تعریف حس مکان که در اثر ارتباط متقابل انسان با این عوامل (ظاهر فیزیکی، فعالیت ها، و معانی) شکل می گیرد، منظور از مولفه فیزیکی در حس مکان، مولفه های فیزیکی فردی است و یا مولفه فعالیت، مولفه فعالیت فردی و هم چنین مولفه معنایی، مولفه ی معنای فردی است یعنی این مولفه ها در انسان های مختلف متفاوت است اما وقتی این انسان های مختلف در مکانی کنار یکدیگر زندگی می کنند در اجزاء و عناصر تشکیل دهنده این عوامل (کالبدی، فعالیت و معنایی) فردی، اشتراک دارند که بر همین اساس مکان های موجود در محله خود را شکل می دهند.

ایمان ریسی و حسام عشقی صنعتی (۱۳۹۱) در مقاله خود با عنوان "نسبت فضا و مکان در اثر معماری با تکیه بر اندیشه های هایدیگر و نوربرگ شولتز" توانسته به بررسی نسبت فضا و مکان بپردازد و به این نتایج برسد: مکان به عنوان امری فرا فیزیکی، در ذهن وجود دارد، اما فضا دارای جنبه های مادی و فیزیکی است. فضا به صورت واقعیتی است که در جای خود ثابت است و حرکت نمی کند، اما مکان، ویژگی خاصی است که در ما و در ذهن ما می ماند و با ما جابجا می شود. پس فضا خصلتی ایستا دارد، ولی مکان دینامیک یا پویاست و در شبکه ی همواره متغیر روابط اجتماعی در تمامی سطوح و مقیاس ها، به آن و لحظه در می آید. بنابراین، اگر فضا امکان وقوع حرکت را می دهد، مکان درنگ پدید می آورد.

محمد صادق فلاحت و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهش خود با عنوان "نقش مفهوم حس مکان در ارتقای کیفیت حفاظت معماری" در پی شناخت و تحلیل رابطه مفهوم حفاظت معماری با حس مکان، کنش و واکنش میان این دو مفهوم به این نتایج دست یافته است: حفاظت براساس حس مکان زمینه ای برای پیوند فضاهای معماری با انسان و دنیای جدید است. در واقع حفاظت حس مکان، حفاظت اصیل و پایداری است که فضاهای میراثی را با دنیای جدید پیوند می دهد از این رو حفاظت اصیل معماری به معنای حفاظت معنایی فضاهای میراثی است که می توان مفهوم حس مکان را سرآغاز حفاظت معنایی دانست.

۳- سوال پژوهش

۱. قدرت مکان چیست و چگونه و تحت تاثیر چه عواملی بوجود می آید؟
۲. مهمترین عوامل در رسیدن به قدرت مکان کدامند؟
۳. قدرت مکان چه رابطه ای با انعطاف پذیری و اجتماع پذیری در ارتقای تعاملات اجتماعی دارد؟

۴- فرضیه

نویسندگان در سوال اول خود بر این فرض هستند که قدرت مکان نیروی ذهنی و بخشی از فضا است که بوسیله محیط های طبیعی و ساخت بشر بوجود می آید و تحت عوامل فردی، اجتماعی و محیطی و ... خود را نشان می دهد، در سوال بعد با

بررسی مهمترین عوامل رسیدن به قدرت مکان به این فرضیه رسیده شد که مهمترین عوامل در رسیدن و قدرتمند شدن یک مکان می تواند از طریق انعطاف پذیری، اجتماع پذیر کردن و قدرت دادن به آن فضا از طریق تنوع پذیری (ایجاد فضاهای چند عملکردی)، تنظیم سطح اشغال بنا، محدودیت ارتفاع در بنا، دسترسی های فراوان، عمق مناسب به بنا، سیستم سازه ای مناسب، تفکیک فضاهای نرم و سخت در بنا و ... باشد و آن فضا را به مکانی قدرتمند جهت ارتباط و فعالیت های افراد تبدیل کند؛ و در نهایت سوال سوم از نظر روانشناسی، ارتباطی، موضوعی و ذهنی نحوه ایجاد تصمیمات معمار در طراحی می تواند در قدرت، انعطاف و اجتماع پذیری یک مکان به عنوان یک نیروی محرک و زنده جهت ارتقاء تعاملات اجتماعی موثر باشد.

۵- روش تحقیق

روش تحقیق حاضر از سه بخش شناخت، تحلیل و تاثیر شکل گرفته که در بخش شناخت با استفاده از تجربیات و تعاریف بزرگان و اندیشمندان این حوزه بررسی گردیده است؛ در بخش تحلیل این پژوهش به بیان عوامل شکل دهنده مکان مستخرج از منابع و پیشینه تحقیق به تحلیل قدرت مکان پرداخته شده و در بخش تاثیر به بیان تاثیرات قدرت مکان در مجموعه های فرهنگی و مذهبی و سپس انعطاف پذیری و اجتماع پذیری فضاهای جهت ارتقاء تعاملات اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته است. این پژوهش به لحاظ هدف، کاربردی و از نظر ماهیت روش توصیفی-تحلیلی است. این پژوهش در زمینه های روانشناسی محیط و طراحی معماری استوار است به گونه ای که در ابتدا از طریق مطالعات کتابخانه ای به گردآوری اطلاعات و مرور متون و منابع پرداخته ، سپس ابعاد مختلف قدرت مکان استخراج ، تحلیل و بررسی گردید. زیرا از طرفی در توصیف و شناخت شرایط موجود (توصیف) و از طرف دیگر در پی تحلیل و کشف عناصر و مفاهیم اصلی می باشد.

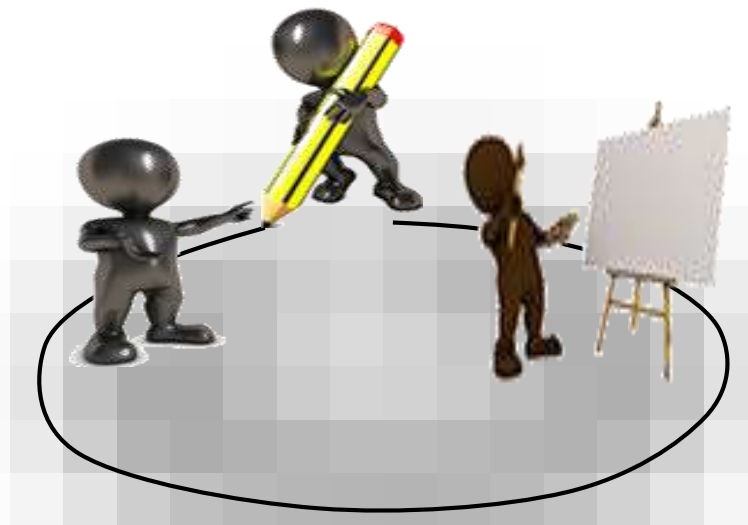
* شناخت

۶- مکان و قدرت مکان

۱-۶- مکان

مکان به عنوان یکی از نیازهای اساسی شهروندان در ساختارهای شهری به شمار می رود از این رو در مطالعات و پژوهش های مرتبط با معماری و بیان معیارهای کیفیت مطلوب شهری همواره یک مکان به عنوان یکی از شاخص های مهم کیفیت زندگی مورد توجه معماران، برنامه ریزان و شهرسازان قرار گرفته و در این خصوص نظریه های گوناگونی ارائه شده است و یک اصطلاح قابل لمس برای محیط می باشد که برای بروز یک فعالیت و یا برای قرار گرفتن یک شیء محیا شده است و با قرارگرفتن آنها در کنار یکدیگر، مکان شکل می گیرد.

مکان بخشی از فضا است که به وسیله شخصی یا چیزی اشغال شده و دارای بار معنایی و ارزشی است (نژاد ابراهیمی، ۱۳۹۶) و حاصل مجموعه ای از عناصر فرهنگی و اجتماعی است که بین عناصر فضا با ساختارهای ذهنی بیننده است. با حضور در یک بنای معماری، آنچه که خود را به ما نشان می دهد و به عین آن را درک می کنیم، فضا و آنچه که در پس زمینه ی ذهن همانند خاطره باقی خواهد ماند، مکان آن خواهد بود (ریسی، ۱۳۹۱). مکان نه تنها از طریق بستر فیزیکی اش، بلکه به وسیله طیفی از فرآیندهای اجتماعی-روا نشناختی که در آن روی می دهد مشخص شده و نه تنها درون مواضع فیزیکی تجسم می یابد، بلکه سرشار از معانی نمادین و دل بستگی های عاطفی و احساساتی است که افراد در مورد یک موضع خاص در ذهن دارند (Cuba, ۱۹۹۳ و stedman, ۲۰۰۲) و یک اصطلاح قابل لمس برای محیط می باشد و محیطی است که برای بروز یک فعالیت و یا برای قرار گرفتن یک شیء محیا شده است و کلیتی است که از عوامل ملموس مانند شکل، بافت، رنگ و... ساخته می شود و با قرارگرفتن آنها در کنار یکدیگر، مکان شکل می گیرد. به عنوان مثال اگر سطح این صفحه کاغذ را یک فضا در نظر بگیریم افراد درون دایره در یک مکان قرار دارد (تصویر ۱) پس مکان قسمتی از فضا است.

تصویر ۱: تفکیک فضا و مکان

مکان نشان دهنده ی این واقعیت است که همه ی ما در ظاهر و کالبد فیزیکی و کمیت هایی که برای بیان آن ارایه می کنیم، به دنبال ماهیت و کیفیت اصلی خود می باشد، و در اصل آنچه جوهر اصلی مکان است، ماهیت آن در معماری است؛ یعنی مکان ها با توجه به موقعیت خود فعالیت هایی را شکل می دهند که باعث معنا بخشیدن به آن مکان می گردند و می توانند نیاز انسان را در آن مکان تأمین نماید. رابطه ی زیست جهان با مکان مستلزم رابطه ی انسان و حضور وی در محیط پیرامونش است؛ در واقع می توان گفت فضای فقط با حضور در آن و لمس کالبد آن احساس می شود و در جایی خارج از آن درک شدنی نیست، ولی مکان از آنجایی که قابلیت خاطره شدن دارد و در ذهن متبلور می شود، در ذهن خواهد ماند و در هر جای دیگری قابل بازگویی است (ریسی، ۱۳۹۱).

یکی از عواملی که مکان را پر اهمیت تر می نماید و افراد را به سمت و سوی خود می کشد حس مکانی است که شخص قبلاً آن را تجربه نموده یا برای بار نخست با آن رو به رو می گردد. حس مکان که برپایه حس خوشایند هماهنگی و آشنایی با محیط، در پی ادراک معانی آن شکل می گیرد و موجب انسانی شدن فضا و در نتیجه برقراری ارتباط، افزایش مقبولیت و تمایل افراد به حضور و بهره برداری از مکان می شود، به گونه ای که نقشی تعیین کننده در میزان جذب مخاطبان و انجام فعالیت در فضا دارد (فلاح، ۱۳۹۶). هنگامی که انسان به مرور زمان با یک فضا انس می گیرد و نسبت به آن احساس تعلق خاطر پیدا می کند، این فضا برای او ارزشمند می شود و حس آشنا و نوستالژیکی در قبال آن فضا دارد. این فضا، مکان خوانده می شود، و این نکته قابل نتیجه گیری است که مکان قابلیت خاطره سازی دارد (ریسی، ۱۳۹۱). در حال حاضر برای درک بهتر مکان تعاریفی از نظریات اندیشمندان (جدول ۱) گردآوری شده است که در جدول زیر قابل بررسی می باشد.

جدول ۱: مصادیق مطرح شده از دید صاحب نظران و اندیشمندان در مورد مکان (منبع: نگارنده)

مصادیق مطرح شده در مورد مکان	نظریه پرداز
محل و جایگاه. مکان به دو نوع طبیعی و هندسی تقسیم می شود.	معین، ۱۳۹۲
مکان نقطه ای خاص در سطح زمین تعریف شده که محلی قابل شناسایی برای موقعیتی است که ارزش های انسانی در آن بستر، شکل گرفته و رشد یافته است.	جغرافیای آکسفورد، ۲۰۰۷
مکان ها و شکل بخشیدن به آن (هندسه)، شناخت آن ها قابل فهم شده و انسان مکان و مرتبه خود در این عالم را کشف کرده و هویت او نمایان می شود. هستی فضاها، از مکان ها است نه از خود فضا.	مستغنی، ۱۳۹۵
افراد بر اساس ترجیحات آگاهانه ای که ناشی از خصوصیات و ویژگی های فردی آن ها می باشد، مکان ها را انتخاب می کنند و به آن ها دلبسته می شوند.	
حضور افراد در فرآیند خلق مکان سبب می گردد تا آن ها احساس بیشتر و بهتری نسبت به آن مکان داشته باشند.	
مکان جا یا قسمتی از فضا است که از طریق عواملی که در آن قرار دارند صاحب هویت خاصی شده است.	گروتز، ۱۳۸۳ و پور جعفر ۱۳۸۷
مکان، جا یا قسمتی از فضا است که از طریق عواملی که در آن قرار دارند صاحب هویت خاصی شده است. فضای معماری عاملی است جهت تحقق بخشیدن به مکان.	پور جعفر، ۱۳۸۷
مکان ترکیبی از اشیای طبیعی و انسان ساخت، فعالیت ها و معانی است که تجربه آن می تواند در مقیاس وسیع از یک اتاق کوچک تا یک قاره را در برداشته باشد.	رلف، ۱۳۹۷ Relph, ۱۹۷۶
مکان بخشی از فضا است که به واسطه ی عناصر و عواملی خاص صاحب هویتی منحصر بفرد و تکرار ناپذیر می شود. یک مکان، پدیده ی کامل کیفی است که نمی توانیم آن را به هیچ یک از اجزایش نظیر رابطه ی فضایی تقلیل دهیم بدون اینکه طبیعت منسجم آن از نظر دور شود.	ریسی، ۱۳۹۱
ماهیت مکان	
حضور در مکان	
روح مکان	
هنر مکان	

با توجه به دیدگاه‌ها و نظریات فوق در مورد مکان، استفاده از تمام ظرفیت‌های جامعه معماران جهت بالا بردن توان جامعه جهت پاسخگویی و برآوردن نیازهای افراد، بهبود وضع خود و ارتقای کیفیت زندگی در نسل حاضر و نسل بعدی می‌باشد.

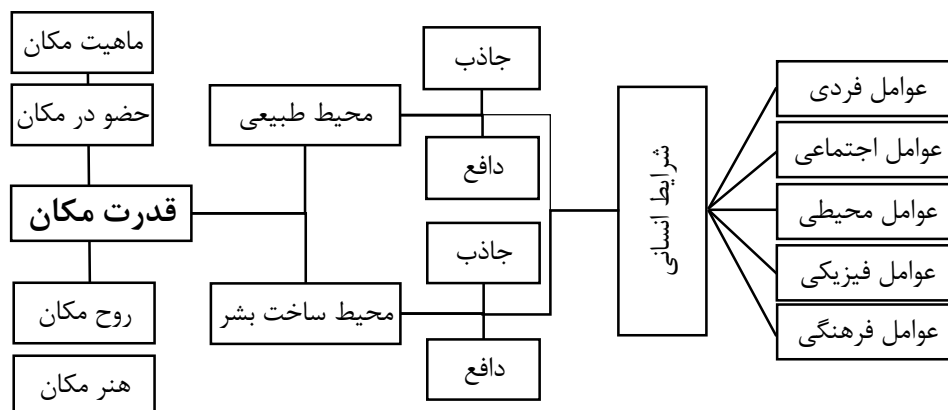
۲-۶- قدرت مکان

نخستین گام در پدیدار شناسی قدرت مکان^۱ درک تمایز بین پدیده‌های طبیعی و ساخته بشر است که مهمترین عامل در ایجاد برقراری افراد با یکدیگر و فعالیت آنها با مکان است. به طور کلی می‌توان اینگونه بیان نمود که قدرت مکان در برگیرنده مجموعه عواملی است که در بوجود آمدن یک مکان در فضا رخ می‌دهد و می‌تواند در نظر بیننده تاثیر گذار و موجب اعمالی گردد که باعث فرصت و رفتارهایی در افراد شود، این افراد در مقابل تفکرات و انتزاعات فکری خود و دیگران به دلیل فراهم بودن حس مکان، ایجاد مکان‌های مناسب جهت فعالیت‌های خود و فعال بودن زمینه‌های رشد جذب آن مکان می‌شوند و یا اغلب مکان‌هایی وجود دارد فاقد حس هویت، مرکزیت یا استمرار که موجب قطع ارتباط فرد یا گروهی مردم با آن مکان می‌گردد. یک مکان باید قابلیت این را دارا باشد تا بتواند با استفاده از امکاناتی که آن مکان را شکل داده، قدرت خود را نشان دهد و موجب برآوردن نیازهای افراد در سطح‌های مختلف اجتماع گردد. در حرفه معماری وظیفه یک طراح خلق فضاهایی است که افراد بتوانند در آن عرصه ماهیت آن فضا را درک کنند و با آن ارتباط برقرار کنند این مکان‌ها باید ماهیت زندگی، مشارکت، نظارت اجتماعی، امنیت و ایمنی، ایجاد خلوت و آرامش و ... را دارا باشند تا بتواند تامین کننده نیاز آن فرد یا جمعی از افراد در آن موقعیت (زمان، حالات حسی و رفتاری) باشد. در واقع مکان‌هایی موفق به نظر می‌رسند که دارای پالس‌ها یا ریتم‌های زندگی یا شور و شوق هستند (کاشی، ۱۳۹۲).

* تحلیل

۷- عوامل شکل دهنده مکان مستخرج از منابع و پیشینه تحقیق

مصادیق مطرح شده از دید صاحب نظران و اندیشمندان در مورد مکان و قدرت آن در انعطاف و اجتماع پذیر شدن با توجه به شرایط انسانی و عوامل آن در پیشینه تحقیق نویسندگان را به این نتایج (نمودار ۱) رسانید.

نمودار ۱: عوامل شکل دهنده مکان

۷-۱- محیط های طبیعی و ساخت بشر

فضا(طبیعت) مکان ها(محیط های ساخت بشر) را در بر می گیرد از این رو در عرصه ی عمومی نیز می تواند بر ادراک حاصل از آن مکان پایدار باشد. در محیط های طبیعی ساختار مکان به گونه ای است که در فضا دارای گستردگی های متفاوتی می باشد، و همواره نوعی پیوستگی(فضا و مکان) وجود دارد، در حالی که محدودیت و محصوریت فضاهای انسان ساخت به موجودیت خودشان وابسته است یعنی ماهیت مکان ها با توجه به عرصه هایی که در آن شکل می گیرند، می تواند متفاوت باشد که گاهی اوقات می تواند موجب محدودیت و محصوریت افراد باشد.

و ویژگی ها و ارتباط مکان های انسان ساخت با مکان های طبیعی به سه طریق می تواند صورت گیرد:

- ۱- فضاهای انسان ساخت محدود است و آنچه را که دیده یا از طبیعت در ذهن خود مجسم ساخته را می سازد به طور کلی محیط های انسان ساخت هر چقدر به آن وسعت داده شود باز محدود می باشد ولی مکان های انسان ساخت با استفاده از محیط های طبیعی به صورت محدود خود را عرضه می دارد.
- ۲- یک مکان طبیعی بر اساس شرایط اقلیمی و محیطی خود شکل گرفته است و فضای انسان ساخت خود را در قالب نمادی از طبیعت یا اشکالی از طبیعت نشان می دهد و در نهایت آن مکان را به شکلی که می خواهد بنا می کند.
- ۳- مکان های طبیعی به صورت اصیل و مکانی پر از تجربه است، افراد با توجه به تجاری که در این محیط ها داشته اند نیازهای مکانی خود را در قالب ساخت دنیایی تخیلی و وابسته به طبیعت در ذهن شکل می دهند و بعد آن را در واقعیت به صورت محدود بوجود و تداعی می کند.

۷-۲- محیط های (طبیعی و ساخت بشر) اجتماع پذیر(جاذب) و اجتماع گریز(دافع)

به طور کلی محیط به دو دسته محیط های اجتماع پذیر و محیط های اجتماع گریز دسته بندی شده اند محیط های اجتماع پذیر موجب تشویق و ترغیب رفتارهای اجتماعی و جمعی می شوند و محیط های اجتماع گریز تعاملات اجتماعی را کم می کنند (کربلایی حسینی غیاثوند، ۱۳۹۷) استفاده از واژه های «اجتماع پذیر»، «فضاهای اجتماع دوست»، «فضاهای گردآورنده» یا «اجتماع گریز» یا «فضاهای پراکنده کننده»(صالحی نیا، ۱۳۸۸) بیانگر کیفیات فضایی است که مردم را دورهم جمع می آورد یا از هم دور می کنند (کربلایی حسینی غیاثوند، ۱۳۹۷). باید خاطر نشان شد مکان ها می توانند با گذشت زمان تغییر نمایند و نقش خود را به گونه ای دیگر ایفا نمایند.

۷-۳- شرایط انسانی

۷-۳-۱- عوامل فردی

عوامل فردی تحت تأثیر رنگ، شکل، اندازه، شخصیت و ... قرار دارد و بر اساس ویژگی ها و خصوصیات فردی افراد شکل می گیرد. در تبیین ویژگی های فردی و نقش آن در نحوه تعامل با مکان به عوامل مختلفی چون سن، جنس، درآمد، وضعیت تأهل، تحصیلات، طبقه اجتماعی و شغل هم می توان اشاره نمود(Pretty, ۲۰۰۳)، (Bonaiuto, ۱۹۹۹)، (Cohen, ۱۹۸۵).

۷-۳-۲- عوامل اجتماعی

افرد با رویارویی در فضا و مکان یاد می گیرند چطور خود را در اجتماع نشان و صلیقه های خود را بروز دهند، این فعالیت ها باعث می شود تا افراد بتواند با توجه به نیازهای خود نحوه برخورد و اجتماع پذیری خود را گسترش دهند و در عوض با شروع این فعالیت ها از یکسری مزایا و فعالیت ها (تکنولوژی، ارتباط، آموزش و پرورش و ...) بهره مند شوند، در نهایت با قدرتی که مکان از طریق عوامل تاثیر گذار خود بر فرد یا افراد می گذارد می تواند آنها را به خود جذب و به دلبستگی مکان انجامد. دلبستگی به مکان با رشد تعامل مثبت افراد و تطابق اجتماعی آن ها در مکان، توسعه می یابد(مستغنی، ۱۳۹۵).

۳-۳-۷- عوامل محیطی (اقلیم، محیط)

با توجه به شرایط اقلیمی هر منطقه و استفاده کاربران از هر بنا، جهت طراحی یک مجموعه باید عواملی مورد توجه قرار گیرد تا استفاده کنندگان بتوانند با احساس آرامش بیشتری در مجموعه به فعالیت خود بپردازند این عوامل گاهی نیاز یک مجموعه می باشد و طراح با توجه به نیاز منطقه و رعایت اصول و ضوابط خاص آن منطقه عمل می نماید مانند توجه به اقلیم، عوامل محیطی و ... که از دیرباز مورد توجه قرار می گرفته است. گاهی طراح بر اساس نیاز جامعه برای انجام یک فعالیت موثر اقدام به جمع آوری اطلاعاتی می نماید تا با بررسی آنها از نظر اقلیمی، عوامل محیطی و ... مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد، کارکردها و فعالیت های معمار در طراحی می تواند باعث ارتقاء، کاهش یا بهبود و... یک مسئله در جامعه گردد و در نهایت با ارائه راهکارهای مفید و منطقی به رفع آن مسئله در هنگام طراحی و اجرای پروژه می گردد.

اقلیم: با توجه به شکل گیری و ترکیب معماری بومی مناطق مختلف ایران در می یابیم که ویژگی های متفاوت هر یک از اقلیم ها، تاثیر فراوانی در شکل گیری شهرها و ترکیب معماری این مناطق داشته اند (کسمائی، ۱۳۸۹). بنابراین با در نظر گرفتن شرایط اقلیمی و توجه به آن در روند طراحی، می توان شرایط مناسبی از نظر آسایش و راحتی در مکان برای افراد فراهم ساخت.

محیط: در پهن دشت کشورمان که شرایط آب و هوایی مختلفی وجود دارد (کسمائی، ۱۳۸۹)، با توجه به شرایط آب و هوایی شهرها داشتن مکانی جهت ایجاد یک مجموعه مطلوب و نحوه خلق فضایی متناسب و پاسخگوی نیازها، احتیاج به شناسایی اجزاء و موقعیت کاربردی آنها، بررسی فضاها و اجسام مورد نیاز آنها، روابط صحیح فضاها و ترکیب هوشمندانه آنها و تعیین طرح نهایی بوده و یک بررسی و تجزیه و تحلیل دقیق و همه جانبه را می طلبد.

۴-۳-۷- عوامل فیزیکی

فعالیت مخاطبان در هر مجموعه ای که بیشتر اعضای آن جوانان، نوجوانان و خانواده ها هستند می تواند موجب رفتارهای اجتماعی و اجتماع پذیر شدن مکان ها در هر مجموعه یا مکانی گردد که در زیر به آن اشاره می گردد:

۱- شکل (باز یا بسته بودن فضای یک مکان): فضای رو باز بهترین مکان برای تعامل اجتماعی با افراد و ارتباط با طبیعت است، چرا که این فضا نوعی فضای نیمه عمومی را در اختیار افراد آن مجموعه قرار می دهد که نوعی حس تعلق و مالکیت را در بین افراد ایجاد می کند. فضای باز عمومی روابط افراد را رشد می دهد و باعث روابط اجتماعی بیشتر و در نتیجه موقعیت مناسبی را برای اجتماعی شدن افراد فراهم می آورد (شجاعی، ۱۳۹۴).

۲- اندازه: مکان هایی که دارای مقیاس انسانی بوده و امکان مشاهده افراد دیگر را فراهم می آورد (شجاعی، ۱۳۹۴) می تواند در انعطاف پذیری، اجتماع پذیری و ارتقای تعاملات اجتماعی میان افراد بسیار موثر باشد. این عملکردها موجب می شود جهت انجام فعالیت ها ابعاد و چگونگی حرکت افراد مورد ارزیابی قرار گیرد. به همین منظور ابعاد و اندازه استاندارد برای طراحی فضاهای عمومی زمانی می تواند کاربردی شود که هر فضای معماری با هر عملکردی بتواند پاسخگوی نیازهای فرد و برای هر قشری تاثیر گذار باشد تا افراد بتوانند به صوت آزاد و بدون محدودیت فعالیت های خود را انجام دهند.

۳- سلسله مراتب: سلسله مراتب یکی از اصول حاکم بر مجموعه ها، اجزا و پدیده هایی است که یا به طور طبیعی در جهان هستی به عنوان یک کل وجود دارند و یا به دست انسان طراحی و ایجاد می شوند، و از این نظر ایجاد سلسله مراتب فضایی به منظور حفظ حریمیت از دیرباز مورد توجه بسیاری از طراحان در سراسر جهان به خصوص در سرزمین های اسلامی همچون ایران قرار گرفته است که توانایی شخص یا گروهی از اشخاص در کنترل مناسبات اجتماعی، دیداری، شنیداری و حسی با دیگران را بیان می نماید (غفوریان، ۱۳۹۶). ویژگی ها و اصول معماری سنتی ایران که در شکل دادن به

مسئله محرمیت در کالبد معماری موثر بوده اند، در سه دسته کلی سلسله مراتب، درون گرایی و نفوذپذیری بصری قابل تفکیک است (غفوریان، ۱۳۹۶).

۵-۳-۷- عوامل فرهنگی (آداب و رسوم، فعالیتها)

عوامل فرهنگی مجموعه ای از باورها و آداب و رسومی است که در هر منطقه از ایران به چشم می خورد، تاثیر این عوامل فرهنگی را می توان در معماری با نمونه های شاخص در بناها مشاهده نمود که به طور مستقیم بر معماری آن منطقه تاثیر می گذارد. با توجه به عوامل فرهنگی و تاثیر آن در معماری برای ترویج آن در طراحی می تواند باعث شناخت بیشتر مخاطب استفاده کننده از فضا، مکان و ایجاد آگاهی برای گسترش فرهنگ باشد.

* تاثیر

۸- قدرت مکان در مجموعه های فرهنگی و مذهبی

۸-۱- مجموعه های فرهنگی و مذهبی

مجموعه های فرهنگی و مذهبی دارای پیشینه ای دیرینه و کهن در عرصه فرهنگ و تاریخ این سرزمین دارند، پیشینه ای که در گذر عمر، غبار زمان به خود نگرفته و همچنان هویت ملی و ایرانی خود را حفظ کرده است و بی شک بناهای فرهنگی و مذهبی در طول زمان همواره مورد توجه و احترام ملل و اقوام مختلف بوده است (کازرونی، ۱۳۹۸). این مجموعه ها تشکیل شده از عناصر فرهنگی و مذهبی که کاربردی خاص دارد، و می توان آن را تجمعی از صفت های فرهنگی و مذهبی در یک منطقه تعریف کرد که از کارکرد یکپارچه ای برخوردار است، و به صورت یک واحد در مکان و زمان پابرجاست، قابلیت نفوذ متقابل فرهنگی دارد و به یک جنبه از فرهنگ کلی محدود می شود (فیاض، ۱۳۸۹). همچنین این مجموعه ها بعنوان یکی از مراکز جمعیتی فعال کشور مطرح می باشند که تعاملات اجتماعی و روابط مردم موجب شکل گیری هویت ارتباطی در آنها می شود و این ماهیت در نتیجه ارتباطات بین افراد را تقویت می نماید که از یک سو سبب معرفی فرهنگ و تمدن ایران به افراد خواهد بود و از سوی دیگر خطر ناهنجاری های تمدن غربی به داخل کشور را به دنبال نخواهد داشت و در نهایت این مجموعه ها فرصتی است در زندگی امروزی جهت حضور فرهنگ و دانش افراد جامعه در محیطی اجتماعی (کازرونی، ۱۳۹۸).

۸-۲- تعامل قدرت مکان و اجتماع پذیری اقشار مردم در مجموعه های فرهنگی و مذهبی

قدرت مکان های معماری در مجموعه های فرهنگی و مذهبی به عنوان عامل دینی و مذهبی در بناهای مذهبی نقش موثری در شکل گیری یا توسعه بسیاری از این مجموعه ها و شهرها در ایران و سایر مناطق تحت نفوذ اسلام داشته و در جنبه های گوناگون تاریخی، هنری، مذهبی و اجتماعی در معماری نقش اساسی داشته اند که تمرکز و توجه بر این بناها می تواند باعث ایجاد یا گسترش شهر در این محدوده ها یا تبدیل آن به قطب گردشگری شده و در نهایت شاهد نمایش معماری و تعامل افراد در این مجموعه ها بود.

۹- تاثیر قدرت مکان در انعطاف و اجتماع پذیری فضاها جهت ارتقاء تعاملات اجتماعی

مردم برای این به فضاهای عمومی می آیند که مردم دیگر را تجربه کنند (بنتلی، ۱۳۹۶)، وقتی یک فضا از موقعیت، امکانات و عوامل مناسبی برخوردار باشد و هوشمندانه توسط معمار طراحی شود می تواند یک مکان قدرتمند را شکل دهد یعنی معمار با فرصت هایی که در ایجاد یک مکان بوجود می آورد می تواند قابلیت های انعطاف پذیر (۱-۹) شدن آن را فراهم سازد تا بتواند زمینه ساز اجتماع پذیری (۲-۹) افراد و در نهایت ارتقای تعاملات اجتماعی در مکان گردد. تعامل های اجتماعی مرتبط با مکان

به عنوان زیر مولفه ای از فعالیت ها تلقی می شود؛ که یکی از موثرترین ویژگی های مکان که سبب ارتقای حس مکان می گردد، فعالیت ها و تعاملات بین انسان- مکان و انسان- انسان در آن مکان است (کاشی، ۱۳۹۲). از جمله عوامل دیگر در قدرت یافتن یک مکان فرهنگ است که به دلیل نقش خود در شکل گیری مکان بر نوع تعاملات گروه ها با مکان نیز تأثیرگذار می باشد (Newell, ۱۹۹۷). این ارتباط مثبت بین فرد و مکان کالبدی و احساس رضایت روحی فرد، با ارتباطات اجتماعی موجود در مکان در رابطه است (Chavis, ۱۹۹۹) و این نیز فرصتی است تا افراد با یکدیگر بودن و تعاملات اجتماعی غنی و آزاد را تجربه کنند (Marcus, ۱۹۸۶).

۹-۱- تأثیر قدرت مکان در انعطاف پذیری فضاها

انعطاف پذیری^۲ در لغت به معنای قابلیت برای تغییر پذیری، قابلیت برای سازگاری با شرایط و تغییرات جدید، تغییر پذیر بودن، قابلیت برای مقابله با شرایط متغیر و قابلیت تغییر به آسانی است و در طراحی شامل فعالیت هایی است که در ارتباط با تغییر پذیری برای دست یابی به شرایط، نیازها و کار بست های جدید است (عینی فر، ۱۳۸۲). به طور کلی می توان این گونه بیان نمود با استفاده از تفکراتی که یک معمار در طراحی خود در یک فضا عرضه می دارد می تواند باعث انعطاف پذیر کردن، اجتماع پذیری و قدرت دادن به آن فضا شود و آن فضا را به مکانی قدرتمند جهت ارتباط و فعالیت های افراد تبدیل کند؛ همچنین می تواند باعث ایجاد تطبیق پذیری، تغییر پذیری، تنوع پذیری (ایجاد فضاهای چند عملکردی) و... را شامل گردد که افراد با رویارویی به آن مکان جذب شوند.

۹-۲- تأثیر قدرت مکان در اجتماع پذیری فضاها

یکی از عوامل مهم موفقیت فضاهای عمومی، اجتماع پذیری^۳ آنهاست (شجاعی، ۱۳۹۴). اجتماع پذیری فضای عمومی معماری، ماحصل حلقه های واسط منتج از فرآیند همنشینی و همساختی، بین ویژگی های کالبدی- انسانی است که سنجش این فرآیند و میزان آن با هر یک از عامل های کالبدی- انسانی شناسایی شده، منجر به شناخت میزان تأثیر و نوع ویژگی های کالبدی- فضایی و روانی- اجتماعی موثر در اجتماع پذیری فضای معماری شد (صالحی نیا، ۱۳۸۸). فرآیند اجتماع پذیری، با برقراری تعامل و ارتباط اجتماعی بین بهره برداران هر فضای عمومی و مشترک معماری قابل حصول است و قابلیت شرکت مؤثر در تعامل با دیگران (شجاعی، ۱۳۹۴) چه در زندگی خصوصی و چه در زندگی عمومی و حرفه ای انسانها، از اهمیت حیاتی برخوردار است (کربلایی حسینی غیاثوند، ۱۳۹۷). انسان ها با ساخت مکان هایی در شهر توانسته اند نیازهایی مانند تعاملات اجتماعی، ارتباطات اجتماعی و فرهنگی خود را تا حدودی بر طرف کنند. این فضاها، مکان هایی هستند که شهروندان و بازدیدکنندگان می توانند همچون یکدیگر و با محدودیتی کمتر نسبت به دیگر فضاها، وارد آن شوند (کربلایی حسینی غیاثوند، ۱۳۹۷).

قابلیت های انعطاف پذیری در بنا با استفاده از قدرت مکان (جدول ۳) و همچنین نحوه ایجاد تصمیمات معمار در طراحی می تواند تعاملاتی که در یک محیط اتفاق می افتد، از نظر روانشناسی، ارتباطی، موضوعی و ذهنی در قدرت انعطاف و اجتماع پذیری یک مکان به عنوان یک نیروی محرک و زنده جهت ارتقاء تعاملات اجتماعی موثر باشد؛ این اجتماع پذیری مجموعه ای متشکل از روابط اجتماعی و فرهنگی میان گروهی از افراد است که در آنجا با هم رو به رو می شوند، ارتباط برقرار می کنند و باعث یک تعامل دو سویه و در نهایت موجب ارتقا تعاملات اجتماعی در آن مکان می گردند.

جدول ۳: قابلیت های انعطاف پذیری در بنا با استفاده از قدرت مکان (منبع: نگارنده)

قابلیت های انعطاف پذیری در بنا

• نحوه تاثیر در مکان

تطبيق پذیری^۳ (عینی فرد، ۱۳۸۲)

- قابلیت تقسیم و اتصال فضاها؛ ثابت نبودن اجزای داخلی و امکان ترکیب.

تنوع پذیری^۴ (عینی فرد، ۱۳۸۲)

- طراحی نقشه با ساختار هندسی منظم؛ چند عملکرد به طور همزمان در فضا؛ عملکردهای متفاوت در زمان های مختلف.

تغییر پذیری^۵ (عینی فرد، ۱۳۸۲)

- تغییر در مساحت بنا (افقی یا عمودی) و تغییر در دیوارها و قطعات داخلی بنا؛ لایه بندی فضا؛ دسترسی مناسب به فضاها.

عمق مناسب بنا^۶ (بنتلی، ۱۳۹۶)

- عمق ساختمان باید بر اساس ضوابط و مقررات خود بنا طراحی گردد.

دسترسی فراوان^۷ (بنتلی، ۱۳۹۶)

- فراوانی در نقاط دسترسی به بنا و سهولت در رسیدن به مکان مورد نظر در بنا.

محدودیت ارتفاع بنا^۸ (بنتلی، ۱۳۹۶)

- عدم تجاوز ارتفاع ساختمان در برخی موارد.

تنظیم سطح اشغال بنا^۹ (بنتلی، ۱۳۹۶)

- وجود فضا در پیرامون بنا، زمینه ای جهت گسترش بنا.

سیستم سازه ای مناسب^{۱۰} (مهدوی نژاد، ۱۳۹۰)

- استفاده از تکنولوژی مدرن در معماری؛ مصالح مقاوم و پیش ساخته.

تفکیک بخش نرم و سخت بنا^{۱۱} (بنتلی، ۱۳۹۶)

- استقرار بخش های سخت بنا (راه پله، آسانسور، و داکت ها) جدا از فضاهای باقیمانده قرار گیرد تا محدودیت کارکردی ایجاد نگردد.

تفکیک بخش های فعال و غیر فعال^{۱۲} (بنتلی، ۱۳۹۶)

- طبقه همکف به عنوان بخش های فعال اشغال شود.

۱۰- نتیجه گیری

قدرتمند بودن یک مکان جهت اجتماع پذیری یا اجتماع گریزی یک مکان به عنوان یکی از نیازهای اساسی شهروندان در ساختارهای شهری به شمار می رود و از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است چرا که به نوعی در برگیرنده احساس آرامش و آسایش محیطی و مکانی برای زندگی شهرنشینان می باشد. در این راستا یکی از مقولاتی که در زمینه دستیابی به مکان های جذاب و قوی که بتواند موجب اجتماع پذیری و ارتقای تعاملات اجتماعی در افراد گردد و همچنین کمتر مورد توجه علمی و عملی قرار گرفته است مقوله قدرت مکان در انعطاف پذیر کردن آن جهت ارتقای تعاملات اجتماعی می باشد. از این رو در مطالعات و پژوهش های مرتبط با مکان و بیان معیارهای کیفیت مطلوب مکان های شهری، همواره قدرت یک مکان در انعطاف و اجتماع پذیری به عنوان یکی از شاخص های مهم فضاهای عمومی مورد توجه طراحان و معماران قرار گرفته و در این خصوص نظریه های گوناگونی نیز ارائه شده است.

نتایج بدست آمده نشان دهنده آن است که مکان هایی با بازدهی بالا در صورت ارائه یک مکان اجتماع پذیر علاوه بر آنکه آرامش را برای شهروندان به ارمغان می آورد، می تواند یک نیروی محرک و زنده جهت ارتقای سطح تعاملات باشد و فعالیت های اجتماعی را نیز افزایش داده و در نهایت احساس مطلوبیت و رضایت محیطی را در شهروندان تقویت نماید؛ همچنین کارکرد نادرست مکان ها علاوه بر اینکه موجب اجبار در استفاده از مکان ها توسط افراد می شود، موجبات خالی و رها شدن این مکان ها را نیز فراهم می کند. از این رو باید ابعاد مختلف در طراحی این مکان ها در نظر گرفته شود تا مکان ها در مقیاس های مختلف بتوانند در کنار یکدیگر به ایفای نقش خود بپردازند. بنابراین مکان به عنوان یکی از مهمترین سطوح تعامل با شهروندان نقش سازنده ای را در اجتماع پذیری و ارتقای تعاملات اجتماعی ایفا می نماید.

پی نوشت

۱- Power of place

۲- Flexibility

۳- تطبیق پذیری: در عمل تطبیق پذیری تمام تغییرات داخلی از قبیل تغییر شخصیت و ساختار عناصر خرد و ترکیب فضاها می باشد(عینی فر، ۱۳۸۲).

۴- تنوع پذیری: قابلیت فراهم آوردن استفاده های گوناگون از فضا جهت عملکردهای متفاوت در زمان های مختلف می باشد (عینی فر، ۱۳۸۲).

۵- تغییر پذیری: افزایش یا کاهش کمی یا کیفی و امکان بازگشت به طرح اولیه پس از تقلیل یا گسترش در تغییر مساحت بنا می باشد(عینی فر، ۱۳۸۲).

۶- عمق مناسب بنا: در ساختمان های با عمق یا طول خیلی زیاد نمی توانند پاسخگوی تغییرات در کاربری ها باشند[۲۵].

۷- دسترسی فراوان: فراوانی در نقاط دسترسی از عوامل کلیدی سازماندهی جهت سهولت تطبیق تنوع کاربری ها در یک ساختمان می باشد(بنتلی، ۱۳۹۶).

۸- محدودیت ارتفاع بنا: اهمیت دسترسی بر ارتفاع ساختمان و سهولت دسترسی به خارج بنا بر میزان انعطاف پذیری بنا موثر خواهد بود (بنتلی، ۱۳۹۶).

۹- تنظیم سطح اشغال بنا: به عنوان وسیله ای، قابلیت یا فرصت های گسترش بنا و ساخت و سازهای الحاقی در ساختمان را افزایش می دهد (بنتلی، ۱۳۹۶).

۱۰- سیستم سازه ای مناسب: ضرورت همسازی میان سازه و معماری و تصمیمات صحیح در مورد سیستم سازه ای به عنوان یکی از قطعات ثابت و دائم ساختمان در تعیین معماری انعطاف پذیر اهمیت سزایی دارد (مهدوی نژاد، ۱۳۹۰).

- ۱۱- تفکیک بخش نرم و سخت بنا: استقرار بخش های سخت بنا (راه پله، آسانسور، و داکت ها) در جاهایی که محدودیتی برای کارکرد فضاهای باقیمانده ایجاد نگردد، ضروری است (بنتلی، ۱۳۹۶).
- ۱۲- تفکیک بخش های فعال و غیر فعال: هر بخش داخلی ساختمان که بتواند به طریقی در فعالیت های بیرونی مداخله کنند و بر آن تاثیر مثبت گذارد، یک بخش فعال دیده می شود که معمولاً طبقات همکف در ساختمان ها از این وضعیت برخوردارند و در انعطاف پذیری موثرند (بنتلی، ۱۳۹۶).
- ۱۳- Socializability

مراجع

- بنتلی، ا. (۱۳۹۶) "محیط های پاسخده"، ترجمه مصطفی بهزاد فر، انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران.
- پورجعفر، م. ر. صادقی، ع. یوسفی، ز. (۱۳۸۷). "بازشناسی اثر معنا در جوادانگی مکان (نمونه موردی: روستای هورامان تخت کردستان)"، فصلنامه مسکن و محیط روستا، جلد ۲۸ شماره ۱۲۵ صفحه ۲-۱۷.
- رلف، ا. (۱۳۹۷) "مکان و بی مکان"، مترجم محمدرضا نقصان محمدی، ناشر آرمان شهر، تهران.
- ریسی، ا. عشقی صنعتی، ح. (۱۳۹۱) "نسبت فضا و مکان در اثر معماری با تکیه بر اندیشه های هایدیگر و نوربرگ شولتز"، روزنامه شرق، شماره ۱۵۰۱، صفحه ۱۱.
- شجاعی، د. پرتویی، پ. (۱۳۹۴) "عوامل مؤثر بر ایجاد و ارتقاء اجتماع پذیری در فضاهای عمومی با مقیاس های مختلف شهر تهران (نمونه موردی: فضاهای عمومی دو محله و یک ناحیه در منطقه ۷ تهران)"، مجله باغ نظر، سال دوازدهم، شماره ۳۴.
- صالحی نیا، م. معماریان، غ. (۱۳۸۸) "اجتماع پذیری فضای معماری"، نشریه هنرهای زیبا - معماری و شهر سازی، شماره ۴۰.
- عینی فر، ع. (۱۳۸۲) "الگوی برای تحلیل انعطاف پذیری در مسکن سنتی ایران"، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۷۷.
- عینی فر، ع. (۱۳۸۲) "الگوی برای تحلیل انعطاف پذیری در مسکن ایران"، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۱۳، تهران.
- غفوریان، م. پی سخن، م. حصاری، ا. (۱۳۹۶) "گونه شناسی سازمان فضایی و سلسله مراتب ورود در خانه های ایرانی با تاکید بر محرمیت"، نشریه علمی _ پژوهشی برنامه ریزی توسعه کالبدی، سال دوم، شماره ۳ (سری جدید)، پاییز، صفحه ۱۴۴-۱۲۹.
- فلاحت، م. ص. کمالی، لیلا، شهیدی، ص. (۱۳۹۶) "نقش مفهوم حس مکان در ارتقای کیفیت حفاظت معماری"، مجله باغ نظر، سال چهاردهم، شماره ۴۶.
- فیاض، ا. (۱۳۸۹) "عامل دین فرهنگ و ارتباطات"، شرکت چاپ و نشر بین الملل.
- کازرونی، ا. ترکمان، ا. شمتوب، س. (۱۳۹۸) "روند شکل گیری مجموعه های فرهنگی و مذهبی و تاثیر آن در اجتماع و فرهنگ اسلامی"، دومین کنفرانس بین المللی عمران، معماری و مدیریت توسعه شهری در ایران، ۳۱ مرداد. مراغه - دانشگاه صنعتی مراغه- تهران.
- کازرونی، ا. ترکمان، ا. و شمتوب، س. (۱۳۹۸). شناسایی و ارزیابی مولفه های تاثیرگذار در معماری مجموعه های فرهنگی و مذهبی جهت ارتقای سطح تعاملات اجتماعی، دومین کنفرانس بین المللی عمران، معماری و مدیریت توسعه شهری در ایران، ۳۱ مرداد. مراغه - دانشگاه صنعتی مراغه- تهران.
- کاشی، ح. عطارد، ف. (۱۳۹۲) "تبیین مدل هویت مکان- حس مکان و بررسی عناصر و ابعاد مختلف آن"، اولین همایش ملی شهرسازی و معماری در گذر زمان، ۳۰ اردیبهشت، دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) واحد قزوین.
- کربلایی حسینی غیاثوند، ا. و سهیلی، ج. ا. (۱۳۹۷) "بررسی نقش مؤلفه های کالبدی محیط در اجتماع پذیری فضاهای فرهنگی با استفاده از تکنیک چیدمان فضا، مورد مطالعاتی: مجتمع های فرهنگی دزفول و نیاوران"، مجله معماری و شهرسازی آرمان شهر، شماره ۲۵.
- کسمائی، م. (۱۳۸۲) "اقلیم و معماری"، اصفهان، نشر خاک.
- گروتز، ی. (۱۳۸۳) "زیباشناختی در معماری"، ترجمه جهانشاه پاکزاد و عبدالرضا همایون، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.

- مستغنی، ع. اعتمادی، ش. (۱۳۹۵) "چگونگی شکل‌گیری حس مکان در کودکان"، مجله معماری و شهرسازی آرمان شهر، شماره ۱۷، پاییز و زمستان، صفحه ۱۰۳-۱۱۳.
- معین، م. (۱۳۹۲) "فرهنگ فارسی معین (شش جلدی)"، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- مهدوی نژاد، م. ج. فرج‌اللهی راد، ا. (۱۳۹۰) "معماری انعطاف‌پذیر، رویکردی به همسازی و معماری و سازه"، دومین کنفرانس بین‌المللی و سازه، ۲۵-۲۶ اردیبهشت، پردیس هنرهای زیبا دانشگاه تهران.
- نژاد ابراهیمی، ا.، فرشچیان، ا. خوشرخ، پ. (۱۳۹۶) "بررسی چهارچوب نظری فضای شهری و تأثیرات نیروهای موجود در شکل‌گیری شهر (بانگرس زبیا شناختی)"، فصلنامه معماری سبز، دوه ۳، شماره ۹.
- Bonaiuto, M; Aiello, A; Perugini, M; Bonnes, M & Ercolani, A.P (۱۹۹۹), Multidimensional perception of residential environment quality and neighborhood attachment in the urban environment, Journal of Environmental Psychology, Vol. ۱۹, ۳۳۱-۳۵۲.
- Chavis, D.M & Pretty, G (۱۹۹۹), Sense of community: Advances in measurement and application, Journal of Community Psychology, Vol. ۲۷, ۶۳۵-۶۴۲.
- Cohen, Y.S & Shinar, A (۱۹۸۵), Neighborhoods and Friendship Networks; University of Chicago, Chicago.
- Cuba, L., & Hummon, D. M. (۱۹۹۳). A place to call home: identification with dwelling, community region. The Sociological Quarterly, (۳۴): ۱۱۱-۱۳۱.
- Marcus, C.C & Sarkissian, W (۱۹۸۶), Housing as if People Mattered, University of California Press, Berkeley.
- Newell, P.B (۱۹۹۷), A Cross-Cultural Examination of Favorite Places, Environment and behavior, Vol. ۲۹, ۴۹۵-۵۱۴.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary, (۲۰۰۷). Oxford University Press.
- Pretty, G; Chipuer, H.M & Bramston, P (۲۰۰۳), Sense of place among adolescence and adults in two rural Australian towns: The discriminating features of place attachment, sense of community and place dependence in relation to place identity, Journal of Environmental Psychology, Vol. ۲۳, ۲۷۳-۲۸۷.
- Relph, Edward_ (۱۹۷۶)_ "Place and Place lessness"_ London: Pion.
- stedman, R. C. (۲۰۰۲). towards a social psychology of place: predicting behavior from place-based cognitions, attitude and identity. journal of environment and psychology, (۳۴): ۵۶۱-۵۸۱.